

De strijd tegen wateroverlast in het stroomgebied van de Maas, de Geul en andere beken

Pleidooi voor meer overzicht, aanspreekbaarheid en regie op het geheel

Prof.dr. Arno F.A. Korsten en collega's

071021

Limburg werd in juli 2021 sterk getroffen door neerslag. Dat leidde tot het buiten de oevers treden van de rivier en de geulen en beken die uitkomen op de Maas. De gevolgen waren dramatisch. De kern van Valkenburg aan de Geul overstroomde fors en de schade was groot. De patiënten uit het VieCuri ziekenhuis in Venlo moesten allemaal geëvacueerd worden. En tal van inwoners van Bunde en Geulle en andere gebieden werden ook getroffen. Veel mensen betrokken een porta cabin naast het huis zodat het eigen huis eerst weer hersteld kon worden.

Dat zijn drie symbolen voor wat groters. Uniek was dat de neerslag midden in de zomer viel. Gaat deze neerslagpiek zich vaker voordoen? Opeenvolgende IPCC-rapporten op het vlak van klimaatverandering waarschuwen voor meer extreme weersituaties, ook droogte. Ze zijn ook in het gebied waar de Maas door loopt - Frankrijk, België en Nederland - te verwachten.

Zijn we daar dan klaar voor? Nee. Er is weliswaar een schat aan waardevolle rapporten, maar dat zijn documenten die planmatig ontvouwen wat kan en zal gebeuren in een overzienbare situatie zonder extremere calamiteiten dan die van 2021.

Rapporten

Met die op zich informatieve rapporten komen we er niet. Ze bieden te weinig een handelingsperspectief voor het totale stroomgebied van Maas, Geul en andere beken. Weliswaar is veel goed beheerst in het stroomgebied, mede door de nieuwe opvangbekkens, maar dit geheel aan maatregelen voldoet mogelijk niet of niet voldoende. We moeten verder nadenken over gevolgen van de *'risk society'* met zijn droogteperioden en waterpieken en op korte termijn besluiten nemen. Het is onaanvaardbaar alle patiënten en personeel van het ziekenhuis VieCuri elk jaar of elke twee-drie jaar te moeten evacueren. En we geven Valkenburg a. d. Geul toch niet op? Dit is een pars pro toto. Deze namen staan voor meer.

Bezinning

We moeten ook nadenken omdat er iets anders ook niet goed ging. De overlastpreventie, de gerichtheid op veiligheid in de toekomst, is nog niet helemaal op orde. Waar blijkt dat onder meer uit.

- 1) De monitoring van de wateroverlast in het Geulgebied en het Hambeekgebied nabij Roermond was in mei-juni 2021 niet voldoende 'op orde'. De alarmering kwam te laat aan bij de burgemeester van Valkenburg en Meerssen. Dit is bevestigd. Waar was de systeemverantwoordelijke met overzicht en inzicht?
- 2) De monitoring van de komst van zoveel Maaswater was evenmin geheel op orde. En er was gerommel met waterstanden, zo meldde men uit het gemeentehuis in het Noord-Limburgse Bergen. Dit is erkend. Een systeemverantwoordelijke regisseur van het totaal had dit moeten zien en tijdig moeten repareren, maar de minister van Infrastructuur & Waterstaat lette onvoldoende op en actie bleef dus uit.

- 3) Er waren problemen met het strijken van de stuw in Sambeek. En afgezien daarvan is de stuw in de ogen van meerdere inwoners-eigenaren uit het gebied Venlo-Sambeek veel te laat gestreken. Dat is niet de eerste keer. Eerder was dit ook al het geval. De betreffende reclamanten menen dat daardoor de waterstand tussen Sambeek en Roermond langere tijd enkele tientallen centimeters hoger is geweest dan nodig. Rijkswaterstaat luistert niet naar deze bezwaarmakers.
- 4) De noodzaak tot ontruiming van het genoemde ziekenhuis nabij Venlo is niet voorkomen. Het beleidsnetwerk op watergebied heeft dit laten gebeuren. Gemeente, waterschap en provincie hebben die evacuatie met de ziekenhuisbestuurders niet weten te voorkomen door afdoende waterkeringen of iets anders.
- 5) Vanuit Bunde en Geulle kwamen berichten naar buiten dat organisaties elk wel expertise bezitten, maar dat ten aanzien van sommige zaken de bal heen en weer wordt gespeeld. De Waterwet belegt wel de taken en bevoegdheden, maar wie was of is verantwoordelijk voor de cleaning van de Sifon die de Geul onder het Julianakanaal leidt, wie wist waar de duiker verderop lag en of die schoon was. De kantonnier wel, maar die was met pensioen en niet meer vervangen door een even alerte remplaçant. Hij trok aan de bel, maar bereikte niet de goede persoon. Hij zou daarop teruggebeld worden. Dat is nooit gebeurd. De man sliep er niet van. Dit is symbolische voor de moderne organisatie. De mens raakt buiten beeld. En ambtenaren werken achter de PC of laptop en vullen in hoe ze denken dat burgers zich zullen of moeten gedragen. De *deliberatieve democratie* is ver weg.
- 6) Ook rond het volgens inwoners gestegen grondwaterpeil nabij Bunde werd niet voldoende verantwoordelijkheid genomen. De Waterwet noemt drie partijen die op dit vlak actief zijn: de Provincie, RWS en het Waterschap. Maar wie pakt dat op door onderzoek te doen naar oorzaken? Geen organisatie wierp zich ver voor de wateroverlast op als eigenaar van het probleem en de actiegroep Waterstop ving bot. Geen van de organisaties wilde echt eigenaar van het probleem zijn. Dat duidt op versnippering in de taken en verantwoordelijkheden en weggijken. Opnieuw: de mensen worden vergeten. Uiteraard wordt dit ontkend.
- 7) Geen actor heeft tot oktober 2021 al spontaan een voorstel gedaan om scenario's op te laten stellen om de overstromingen van de Geul in het gehele regionale gebied in de toekomst te voorkomen.

Dat beeld stemt niet voldoende optimistisch. Elk van de organisaties laat de eigen rol bij de wateroverlast evalueren en kijkt ook wel naar wat moet gebeuren. Het Waterschap ontvouwde een heel programma aan aandachtspunten. De Grensmaas-organisatie ontvouwde plannen om Maastricht veiliger te maken, maar daarin telt Bunde al niet meer mee. De gemeente Meerssen, waarin Bunde en Geulle liggen, gaat scenario's laten opstellen voor wat moet gebeuren om de kans op deze wateroverlast op korte en middellange termijn als het enigszins kan sterk te verminderen. Het gaat niet om kansberekeningen, maar om maatregelen.

Zo niet meer

Zo kan het niet verder. Versnippering alom. Het **ontbreekt aan overzicht** en er is **geen 'konzertierte Aktion' op het geheel**. Wat schiet Limburg ermee op als elke organisatie zich op zichzelf richt, zelfreferentieel is.

Nodig is dat er **een systeemverantwoordelijke** komt

- a. die overzicht heeft over wat elk nijver 'bijtje' doet of niet doet,
- b. die aanspreekpunt is voor wat er aan onderzoek moet volgen en wat burgers met hun lokale kennis willen melden, en
- c. die scenario's van handelingsperspectieven laat opstellen en regie voert.

Er is wellicht geen nieuwe organisatie nodig.

Maar misschien kan de minister van Infrastructuur & Waterstaat samen met de bewindspersoon van Klimaat en straks wellicht van Ruimtelijke Ordening echt actiever worden om als systeemverantwoordelijke tot een gezamenlijk concert te komen. Niet door een nieuw meerjarenplan of een Integraal Rivier Management (IRM) document. Dat zijn documenten die te traag ontstaan, onvoldoende urgentie uitdrukken en de handelingsrichting niet uitwerken zodat er een actieplan volgt. Ze zijn niet voldoende vertrouwenwekkend voor het hier geadresseerde probleem.

De systeemverantwoordelijke minister moet zeker de vragen stellen die de afzonderlijke actoren uit het beleidsnetwerk op het vlak van water, klimaat, ruimtelijke ordening en energietransitie ten aanzien van de Maaszone niet stellen en wellicht over het hoofd dreigen te zien.

RWS, Waterschap, Gemeenten kunnen elkaar vaak wel vinden, maar doen ze dat ook bij de hoofdvraag van wat er nog aan nieuwe grote maatregelen nodig is in het gehele stroomgebied van de beken in relatie tot de Maas? Nee, niet vanzelfsprekend want ieder is met de eigen polsstok aan het fierljeppen.

Systeemverantwoordelijke neemt regie over het totaal

Dus: systeemverantwoordelijke sta op. Het bij elkaar leggen van plannen van afzonderlijke organisaties tijdens een aangekondigde 'watertafel' – een van de laatste plandaden van minister Cora van Nieuwenhuizen - is slechts een optelsom, maar geen goed samenspelend orkest. Er moet geen sprake zijn van denkluheid op nationaal niveau, maar van het echt doordenken van een evenwichtige set aan maatregelen die geen verliezers of waterbedeffecten kent. Het risico dat één oplossing hier een groot probleem elders veroorzaakt moet vermeden worden. Een tunnel onder Valkenburg oogt goed, het kan met veel geld Valkenburg a.d. Geul van zijn wateroverlastprobleem afhelpen, maar veroorzaakt verderop, in Bunde en Geulle mogelijk nog veel grotere waterproblemen. Hier dringt zich als vanzelf de noodzaak van een Deltacommissaris voor de Maas en het daarmee verbonden stroomgebied op.

Deltacommissaris helpt systeemverantwoordelijke minister

De landelijke Deltacommissaris heeft zich inmiddels een positie verworven. Er is een wettelijke basis, er ligt een Deltaprogramma, de commissaris geniet prestige en weet de minister en het parlement te vinden. Maar een groot nadeel bleek in Limburg: de commissaris heeft het hele land in portefeuille. Hij was wel in Zuid-Limburg ter plaatse, maar het is te veel gevraagd dat hij de Maas de komende periode de aandacht geeft die gewenst is. Er is een Deltacommissaris nodig voor het stroomgebied van de Maas. Dat blijkt wel uit de afwezigheid van een omvattend actieplan dat extremere wateroverlast voorkomt.

Wat te verwachten?

- Oriëntatie: deze Maas-commissaris moet internationaal kunnen kijken, inventariseren en overleggen.
- Overzicht: daarnaast moet hij of zij overzicht hebben over allerlei initiatieven, die bij elkaar brengen en vergelijken.
- Aanspreekpunt: deze functionaris moet ook concreet aanspreekpunt zijn en de regie op het functioneren van het totale netwerk tactisch en operationeel vormgeven.
- Inbedding: de 'Maas en beken'-commissaris kan onder de vlag van de landelijke Deltacommissaris opereren. Dat moet iemand zijn die ook gekend is en een aanspreekpunt is voor het gebied. Het voorzorgprincipe moet een menselijke gezicht gaan krijgen!
- Regie: wat moet de op preventie gerichte regie inhouden? Het hooglerarencollectief achter de notitie 'De toekomst van de Maas' stelt dat de opstelling van en keuze uit scenario's van het

- probleem en de oplossingen voor extremere omstandigheden dan midden 2021 nodig is. Dus voor zeer veel meer water door de rivier en de zijriviertjes en beken. Dan wel extreme droogte.
- De 'Maas en beken'-commissaris geeft vorm aan de oren en ogen van de systeemverantwoordelijke bewindspersoon. Hij moet overzicht, visie en regie visie verbinden met de uitvoeringscapaciteit en slagkracht van het Waterschap, Rijkswaterstaat en andere actoren. Je kunt zeggen dat daarvoor RWS, het Waterschap, de provincie en gemeenten weer hard nodig zijn, maar dan in een '*konzertierte Aktion*'. Ik kan niet aan het vervelende woord ontkomen maar moet het toch gebruiken: integraliteit op het totaal is nodig en samenhang.

De notitie '*De toekomst van de Maas*' is te vinden in www.arnokorsten.nl onder Varia en dan bij Actualiteit. Ondertekenaars: Arno Korsten (initiatiefnemer en eerste auteur), Peter Schrijvers, Cees Versteden alsmede de hoogleraren Pieter Glasbergen, Nico Nelissen, Bert Felling, Hub Spoormans, Ben Hoetjes, Jos Teunissen, Joop van den Berg.

Conclusie

De systeemverantwoordelijke minister opereert strategisch en verknoopt overzicht met regie.

Een Maas en beken - commissaris beschikt ook over overzicht maar opereert meer concreet, voert overleg met de financier en stelt vragen die actoren in het netwerk niet stellen omdat ze niet in de positie zijn om er een vervolg aan te geven in het totale gebied.

Hopelijk wordt een Deltacommissaris voor de Maas ook een aanspreekpunt voor burgers uit Limburg en Noord-Brabant. Want wat heel erg opvalt, is dat burgers niet weten waar ze terecht kunnen, van het kastje naar de muur gestuurd worden en soms genuilkorfd worden. Als een actor, zoals de Grensmaas-organisatie, eens een keer anderen bij elkaar wil roepen, moet dat gebeuren op het moment dat het die institutie uitkomt en onder de voorwaarden die zij zelf stelt. Macht gedreven handelen? Dat kan samengaan met goede bedoelingen.

Een boven de partijen staande een systeemverantwoordelijke minister en een 'Maas en beken'-commissaris moeten de deelbelangen overstijgen en vragen stellen die afzonderlijke organisaties laten liggen. Gevraagd is: integraliteit vanuit een goede overzichtspositie, aanspreekbaarheid en regie.

Om met de filosoof Jürgen Habermas te eindigen: de systeemwereld van de technici en instituties moet weer verbonden worden met de leefwereld van burgers die geen genoeg meer nemen met kansberekeningen van hoogwater eens per 100 of 150 jaar of een ander getal. Er is een samenhangend en gedragen actieplan nodig voor de Maas en al die beken en geulen en niet wat losse maatregelen, die links en rechts, ongetwijfeld goed bedoeld, worden genomen.

De auteur

Prof.dr. A. (Arno) F.A. Korsten is emeritus hoogleraar bestuurskunde aan de Open Universiteit en de Universiteit Maastricht. Was lid van het *Panel of Experts voor de Maaswerken*. Schreef artikelen en boeken over weerbarstige problemen, grote projecten en programmamanagement. Was lid van de Raad voor het openbaar bestuur, adviesorgaan voor regering en parlement. Lid van Verdienste van de Vereniging voor Bestuurskunde (2004). Eerste winnaar van de G.A. van Poeljeprijs voor de beste bestuurskundige studie.